

De beklimming van de Parnassus

Over een literatuurdidactiek zonder canon

Frans Loose

Mag het ook 's iets minder Literair zijn?

Waarom lezen we literatuur op school? Vanaf kinderliteratuur tot de Grote Schrijvers? Wat is het doel van deze lessen? Wat mogen we verwachten van een 18-jarige op het gebied van literaire leesvaardigheid? Het hoofddoel is het ontwikkelen van de literair-esthetische smaak, het kritisch leren onderscheiden van literaire kwaliteit, zodat de afgestudeerde humanioraleerling *zelfstandig* een goede roman en/of dichtbundel kiest, leest en verwerkt, naar een goed theaterstuk gaat zien, de literaire actualiteit volgt en zich hierin verder vervolmaakt en traint. Van doorslaggevend belang zal dus vooral de *motivatie* tot lezen zijn!

Nu komt het erop aan de toekomstige lezer voorzichtig het land van de Grote Literatuur binnen te leiden. Hem direct bombarderen met de grote 'Canonnen' kan alleen maar afschrikken: er moet veel uitleg gegeven worden, er moet op gestudeerd worden, de transfer naar de buitenschoolse praktijk lijdt

daaronder. Ik denk wel dat een 17-jarige na al onze uitleg wel iets van **Het Boek Alfa** snapt (of misschien zelfs smaakt), maar alleen de beste lezers zullen misschien uit zichzelf aan Michiels' decalogie beginnen. Er zijn nog altijd van die jonge veelvraters die op die leeftijd b.v. alle Dostojevski's lezen! Maar dat zijn uitzonderingen...

De doorsneeleerling heeft daar echter weinig boodschap aan. Daarom mijn voorstel om met hem geleidelijk de Parnassus te beklimmen, hem boven zijn gewone niveau op te tillen, om hem eenmaal over de top heen, in een hoger gelegen vlakte waar hij zich weer thuis voelt, tot rust te laten komen.

De kaart

Hoe leert de leerling zijn weg te vinden in de lawine van de hedendaagse literaire productie? Zonder een deskundige gids loopt hij natuurlijk verloren. En welke moeilijkheden ontmoet de leraar-gids bij de literaire opvoeding van de leerling?

Eerst en vooral kunnen leerlingen nog niet

rijp zijn voor de inhoud (*thematiek, plot en personages*) zodat die hen niet aanspreekt: ze staan er te ver vanaf, kunnen nog niet de nodige abstractie van denken opleveren om de afstand in ruimte en tijd te overbruggen. Een typisch probleem bij historische literatuur, van Thea Beckman tot Umberto Eco. Daarnaast heb je uiteraard ook de vorm: de taal die van heel eenvoudig tot rijk en gecompliceerd kan variëren. Tenslotte is het heel vaak de *structuur* van een boek die veel leerlingen kan afschrikken: rechtlijnig chronologisch leest gemakkelijker dan de caleidoscopische opbouw van b.v. Monica van Paemels *Vermaledijde vaders*. Geleidelijk aan, doorheen de zes jaar humaniora, krijgt de leerling een betere greep op en een groeiend inzicht in moeilijker teksten.

EEN LITERATUURSCHAAL

Op basis nu van deze parameters stel ik de volgende literatuurschaal voor waarop elk boek volgens zijn *moeilijkheidsgraad* een bepaalde rangorde kan bekleden. Omdat de hierboven aangehaalde parameters of dimensies (plot, thematiek, personages, taal, structuur) elk afzonderlijk vrij objectief op een eigen schaal van eenvoudig naar moeilijk te taxeren zijn, kan volgens mij de hierna voorgestelde literatuurschaal met een vrij grote objectiviteit gehanteerd worden. Zij kan de leraar-gids en de leerling als kaart dienen op zijn literaire ontdekkings-tocht (zie ook Piet Gielen: *De literatuurmeester*. In Moer 1984/6).

0	
10	beeld- of fotoromans
20	Joepie triviale literatuur (stationsromannetjes)
30	- dokters- of verpleegstersromans - kasteelromans - SF of horror
40	Flair, Privé veel stripverhalen
50	heimat-, streek- en liefdesverhalen (boeken met het harde kaff): Konsalik, Clavell, Stephen King,....
60	goeie detectives: Sjöwall en Wallöö science-fiction Roald Dahl, Arthur Conan Doyle
70	Hubert Lampo Umberto Eco
80	Gerard Walschap, Hugo Claus Marnix Gijsen, Multatuli
90	De grote wereldliteratuur en Nobelprijs-winnaars: John Steinbeck, Dostojevski, Gabriel Garcia Marquez, Ivo Michiels (een mini-Joycel)
100	James Joyce: Ulysses en Finnigan's Wake

Deze schaal slaat dus op de gehele productie aan fictie die zich nu aan de lezer aanbiedt. Er zou eveneens een dergelijke schaal mogelijk zijn voor poëzie, theater, film en andere kunstvormen. Alle geestesproducten vertonen een zekere moeilijkheidsgraad en het is onze taak de leerlingen daarin op te leiden. Niet iedereen zal het topniveau aan (literaire) leesvaardigheid bereiken. Het eindniveau zal afhangen van de opleiding en de intelligentie. Zo komen de niveaus 10 - 40 ongeveer overeen met BSO, de niveaus 40 - 70 met TSO, ASO gaat tot 80 en meer, en een universitair letterkundige opleiding kan tot niveau 100 reiken.

Gedurende de opleiding zelf moeten we echter aparte schalen maken: de kinder- en jeugdliteratuur bekleden een eigen plaats.

Deze laatste zou zich tussen de niveaus 40 en 70 bevinden. In de tweede graad zullen dan de adolescenten- en de volwassen literatuur elkaar overlappen. Je kunt in een vierde jaar even goed traditioneel Jos Vandeloop (*Het gevaar*) en Ward Ruyslinck (*Wierook en tranen*) lezen naast Miep Diekman (*De dagen van Olim*) en Henri van Daele (*Het zesde zegel*).

LITERAIRE KWALITEIT

Wat is nu de verhouding tussen de moeilijkheidsgraad en de literaire kwaliteit? Literaire kwaliteit is een andere dimensie. Dezelfde parameters worden dan vanuit een kwaliteitsnorm bekeken:

- plot: voorspelbaar vs. verrassend, origineel;
- personages: cliché-figuren met zwart/witpsychologie vs. psychologisch uitgediepte mensen van vlees en bloed van wie de gedragingen aanvaardbaar gemotiveerd worden;
- thematiek: gevoelerige clichés (wezen, moederschap, popfiguren en andere stereotiepen) vs. levensechte, waarschijnlijke thema's;
- taal: zeer eenvoudig vs. origineel, rijk, moeilijk;
- structuur: rechtlijnig vs. ingewikkeld.

Literatuur zou dan maar opduiken vanaf b.v. niveau 80.

Kwaliteit en moeilijkheidsgraad hebben wel veel met elkaar te maken, maar niet noodzakelijkerwijs. Volgens mij primeert de inhoud op de vorm, zeker lager op de schaal. Hogere kwaliteit veronderstelt niet per se een hogere moeilijkheidsgraad, althans niet naar de vorm. Indien hogere literaire kwaliteiten alleen aan de vorm gemeten zouden worden, kan dit enkel leiden tot een zeer enge visie op Literatuur en Kunst. Verder is er ook nog de louter subjectieve waardering: je kunt b.v. van moeilijke auteurs houden, maar zijn die dan noodzakelijk waardevol? En omgekeerd

kun je eerder eenvoudige verhalen appreciëren. Volgens mij is ook hier een objectieve maatstaf mogelijk: onze gezamenlijke intersubjectiviteit wordt dan objectiviteit.

Een schaal op basis van kwaliteit zou er grosso modo hetzelfde uitzien, alleen het onderste gedeelte (met de hoogste niveaus) moet een herschikking ondergaan. Als je namelijk met de bovenstaande criteria rekening houdt, waarbij inhoud en thematiek primeren, krijg je zo iets als:

80	Gerard Walschap Louis Paul Boon, Piet van Aken
90	Willem Frederik Hermans, Harry Mulisch, Marnix Gijsen
100	Dostojevski, Dante, Cervantes, Steinbeck, Hemingway en anderen

Met andere woorden sommige 'moeilijke' auteurs zakken een trapje lager, sommige 'gemakkelijke' auteurs stijgen.

Voor de leraar is het dan het eeuwige dilemma: geef ik ze moeilijke teksten (je weet wel, om iets bij te leren, om hun leesvaardigheid verder te ontwikkelen) of kwalitatief hoogstaande boeken? Het antwoord kan alleen gegeven worden in functie van een bepaalde klas: wat kunnen ze aan en waaraan zullen ze iets hebben? Waarom de twee ook niet combineren?

De route

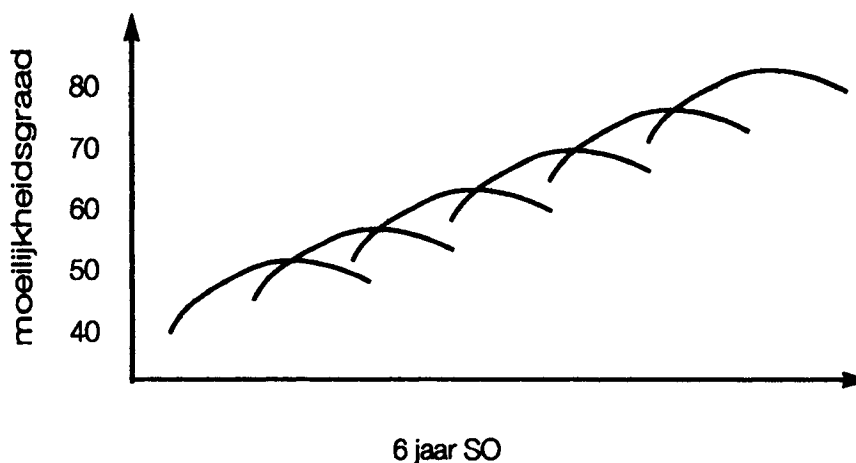
Het is van belang een route uit te stippelen die de continuïteit van het literatuuronderwijs doorheen de zes jaren van de humaniora waarborgt. Traditioneel bestaat er een breuk tussen de lagere en de hogere cyclus, tussen jeugd- en volwassenenliteratuur. In het vierde jaar worden de leerlingen in de epische vormen ingeleid en in de laat-

ste twee jaren leren ze de verschillende stijlstromingen kennen, meestal via een canon in literair-historisch perspectief. Tegen deze gang van zaken kunnen nogal wat bezwaren geopperd worden:

- de breuk tussen de lagere en de hogere cyclus;
- de breuk tussen het vierde jaar en de laatste twee jaren;
- het historicisme van de chronologische benadering dat geen transfer garandeert naar het actuele spontane lezen;
- het verwaarlozen in de praktijk van de literaire productie van na de jaren '60;
- het negeren van de 'vlottere' romans uit de subtop en de lagere regionen (er worden alleen meesterwerken gelezen);
- het overbenadrukken van vormkenmerken via de structuralistische benadering.

EEN VOORSTEL

Elk jaar wordt voor een bepaald niveau een route uitgestippeld van zeven boeken die dat jaar integraal of in grote stukken gelezen zullen worden. Deze reeks van zeven begint op een gemakkelijk niveau, stijgt geleidelijk naar een vooraf te bepalen top, en keert dan iets terug. Deze route zal uiteraard over de zes jaren telkens iets overlappen, in die zin dat in een volgend jaar opnieuw gestart wordt iets onder het laatste boek van het vorige jaar. Dat jaar echter ligt de top dan iets hoger. Omdat er tegenwoordig een groot kwalitatief aanbod aan jeugd- en adolescentenliteratuur in alle moeilijkheidsgraden beschikbaar is, hoeven er dus tussen de jaren geen breuken meer te bestaan. Schematisch kunnen we ons dit zo voorstellen:

Een voorbeeld uit de eigen praktijk (niveaus 75 - 85):

- 1 Walter Van den Broeck: **Brief aan Boudewijn**
- 2 Herman Portocarero: **Door de naamloze vlakke**
- 3 Elisabeth Marain: **Het tranenmeer**
- 4 Willem Frederik Hermans: **Nooit meer slapen**

- 5 Willy Spillebeen: **De varkensput**
- 6 Monica Van Paemel: **De vermaledijde vaders**
- 7 Valère Depauw: **Op weg naar Montsegur.**

Voor wie de wenkbrauwen fronsen bij de laatste naam: dit romantisch verhaal dient als uitstapje en als motivatie om verder tot lezen aan te zetten.

WAT MET DE CANON?

Bovenstaande titels zijn vanzelfsprekend alleen indicatief. Elk boek kan om het even wanneer door een ander van hetzelfde niveau vervangen worden en uiteraard kan de canon aan bod komen. Anderzijds is deze reeks van zeven slechts een route in vogelvlucht: er kunnen links en rechts heel wat uitstapjes worden gemaakt via fragmenten of kortverhalen. Het zou ook interessant kunnen zijn om vergelijkingen rond eenzelfde thema te maken, b.v. van de zwerver bij Portocarero naar Van Schendel.

WAT MET DE STIJLSTROMINGEN?

In die reeks van zeven kunnen eveneens een aantal hedendaagse boeken gestopt worden die voor een bepaalde stijlrichting typisch zijn, zoals *De hoogtewerkers* van Piet van Aken, geschreven in de beste naturalistische traditie. Maar toch is het niet altijd mogelijk een boek in een bepaald stijl-

vakje te stoppen. En is dat wel wenselijk? Er kunnen even goed romantische naast realistische passages in een boek voorkomen. Van belang is dat de leerling die herkent, zeker in hedendaagse literatuur.

Tenslotte iets over de benadering: hier pleit ik voor een *thematische* analyse. Het boeiende in een boek is precies de herkenning. De leerling herkent bepaalde thema's waardoor hij verbanden kan leggen met vroegere lectuur, verbanden die verder kunnen gaan dan de Nederlandse letterkunde; ook ruimere vormen van fictie en zelfs het werkelijke leven kunnen erbij betrokken worden. Via die inhoud wordt dan de functie van vorm en bouw duidelijk gemaakt. Maakt dit immers niet de essentie uit van het lezen van literatuur: een ontroerende ontmoeting met een rijke menselijke inhoud in een mooie vorm?

Frans Loose
Sprookjesdreef 24
8750 Zwevezele

T U S S E N D O O R

Schoolse taalvaardigheden in NT2-perspectief

Leerlingen moeten op school belangrijke vaardigheden benutten die ze buiten de school niet of nauwelijks nodig hebben: schriftelijke vragen beantwoorden over een tekst, teksten in schoolboeken bestuderen enz. Vooral leerlingen uit een milieu waarvan de taalcultuur niet op de school aansluit, zijn gehandicapt als de school hen deze vaardigheden niet systematisch aanleert. Dat geldt dus zeker voor leerlingen van allochtone herkomst.

De VDN (Vereniging voor de Didactiek van het Nederlands) en de VVM (Vereniging Vlaamse Moedertaal didactic) organiseren samen met het project 'Nederlands in het voortgezet onderwijs' van de SLO een 24-uurs conferentie over dit thema. Het doel van de conferentie is kennismaken met het materiaal dat op dat vlak al ontwikkeld is door de SLO en met de projectmedewerkers van gedachten wisselen. De conferentie wordt gehouden op

dinsdag 21 mei vanaf 17 uur tot woensdag 22 mei 17 uur
in het hotel 'De Hollandse Biesbosch' bij Dordrecht.

Het inschrijfgeld bedraagt slechts 400 fr.,
de SLO neemt de verblijfskosten voor zijn rekening.

Inlichtingen: Marc Smolenaers, Leysehoevenstraat 22, 2260 Westerlo,
tel. 014/54.78.08. of 03/820.00.00. (toestel 143; werk).